

Szibériai uráli nyelvek idéző szerkezetei

Szeverényi Sándor – Sipőcz Katalin

1. Bevezetés¹

Tanulmányunkban idéző szerkezeteket vizsgálunk két szibériai uráli nyelvben, a nganasziban és a manysiban, s azt nézzük meg, hogy ezekben az idéző szerkezetekben fellelhető-e orosz nyelvi hatás. Előre bocsátjuk – amit majd a későbbiekben kifejtünk –, hogy célunk nem csupán az idegen nyelvi hatás bemutatása, hanem annak mértékének, adott esetben *hiányának* a funkcionális magyarázata.

Ennek megfelelően dolgozatunk a következőképpen épül fel. Először az idéző szerkezetekről szólunk általánosságban, különös tekintettel a tipológiai hátterre, majd röviden szólunk az uráli nyelvek kutatásairól. Ezt követően a nganasziban, majd a manysi szerkezeteket mutatjuk be, s végül a feltehetően orosz hatásra alakult megnyilatkozásokat (ez utóbbi elsősorban a nganaszant érinti). Ehhez természetesen röviden bemutatjuk az orosz idézés témánk szempontjából releváns elemeit.

Kutatási kérdéseink a következők: Milyen idéző szerkezetek vannak a vizsgált nyelvekben? Megkülönböztethető-e függő (indirekt) és egyenes (direkt) szintaktikai szerkezet? Milyen szerkezeti és/vagy funkcionális magyarázata lehet az adott szerkezet kialakulásának? Megjelenik-e orosz mintájú függő beszéd a két vizsgált nyelvben? Ha igen, akkor milyen feltételekkel (pl. kötőszó megléte/átvétele) és milyen következményekkel (pl. személyeltolódás)? Ha nem, akkor annak szerkezeti (pl. alárendelő összetett mondatok hiánya) vagy funkcionális okai (pl. evidencialitás megléte) vannak-e? Az orosz mintájú függő beszéd átvétele feltételezi-e más szintaktikai szerkezet másolását (pl. tárgyi alárendelés)?

Fontosnak tartjuk előre kiemelni, hogy a vizsgált nyelveket alapvetően az egyenes idéző szerkezet jellemzi. Emellett a manysiban van infinitívuszos szerkezettel kifejezett függő beszéd, s ugyancsak figyelemre méltó, hogy a finit függő

É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila – Pintér Lilla (szerk.) 2019. *Nyelvelmélet és kontaktológia 4*. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Budapest – Piliscsaba. 127–146.

¹ Jelen tanulmány a Szibériai uráli nyelvek etnoszintaktikai vizsgálata című, K129186 számú NKFH pályázat keretében készült a Szegedi Tudományegyetemen.

beszéd jellemzően kötőszó nélkül jelenik meg. A nganaszan esetében pedig a gazdag evidenciális rendszer befolyásolja az idézési szerkezetek formáit, s ez összefügghet az orosz hatás kisebb mértékével.

2. Kutatási előzmények

Az idéző szerkezetek az uráli nyelvekben nem számít kutatott területnek. Ha az egyes uráli nyelveket nézzük, akkor azt látjuk, hogy a „nagy” nyelveket leszámítva teljesen hiányoznak a leíró nyelvtanokból, tipológiai munkákból, vagy csak marginálisan szerepelnek, azaz a Chrestomáthiák, a gyakorlati nyelvtanok többsége nem is foglalkozik a kérdéssel. Ennek több oka is van.

A kutatás hiányának oka lehet, hogy a jelenség vizsgálata megköveteli olyan szemantikai, pragmatikai, morfológiai és szintaktikai jelenségek együttes ismeretét, amely anyanyelvi kompetencia hiányában nehezen pótolható. A folk-lórközpontú dokumentáció sok kis nyelv esetében nem foglalkozott a hétköznapi megnyilatkozások leírásával, ezen a téren csak az elmúlt néhány évtizedben történt változás. Általánosságban elmondható, hogy az egyes nyelvek morfológiája ma már jól ismert, és a kisebb uráli nyelvek szintaxisáról is egyre többet tudunk, s az így felismert szerkezetek – mint pl. az egyenes idéző szerkezetek – formai leírásán túl ma már a szemantikai-pragmatikai magyarázatok felé is lehet fordulni.

Másik tényezőként pedig meg kell említeni – s következik az előzőekben említettekből –, hogy nagy mennyiségű nyelvi anyag (korpusz) szükséges az idéző szerkezetek vizsgálathoz és/vagy alapos, körültekintő terepmunka. Ugyanakkor egy egyszerű, kérdőívvel történő adatgyűjtés, mondatfordítások félrevezető lehetnek, hiszen az idézések szövegszintű elemzést kívánnak meg. Ennél fogva megállapítható, hogy hagyományos korpuszok, anyagok – korlátozottan ugyan, de – alkalmasak arra, hogy az idéző szerkezetekről általános megállapításokat tegyünk, de figyelni kell, hogy a megállapítások az adott korpuszra vonatkozzanak. Amennyiben viszonylag nagy mennyiségű spontán megnyilatkozás, elbeszélő szövegek vagy dialógusok állnak rendelkezésre, akkor azokból már legalább tendenciákat meg lehet jósolni.

Az idéző szerkezetek kutatása összességében más szibériai nyelvekben is hasonló vonásokat mutat, a szakirodalom meglehetősen szűkszavúan érinti ezt a kérdéskört. Napjainkban azonban vannak már olyan kutatások, amelyek kifejezetten ezt a témát célozzák meg. Ilyen például Bugaeva munkája az ainu nyelv szerkezetéről (Bugaeva 2008), de az elmúlt időszakban megjelent leíró nyelvtanok egy része is foglalkozik az idéző szerkezetekkel (pl. Evenki: Nedjalkov 1997, jukagir: Maslova 2003, eszkimó nyelvek: Fortescue 1984, Miyaoka 2012). Ezek egy része azonban terminológiai szempontból ellentmondásos, így például az „indirect speech”, „reported speech” megnevezések nem mindig ugyanabban az értelemben szerepelnek.

3. Idéző szerkezetek

Az idéző szerkezetek tipológiai háttérét elsők között a Coulmas által szerkesztett kötet (Coulmas 1986) részletezte, azon belül pedig Li (1986) tanulmánya kiemelkedő, amely funkcionális szempontból elemzi a világ nyelveinek szerkezeit.

Hagyományosan az idéző szerkezetek (reported speech) két típusát különböztetik el, a direkt (egyenes) (1) és az indirekt (függő) (2) idézést:

(1) *Péter azt mondta: „Láttam Jánost.”*

(2) *Péter azt mondta, hogy látta János.*

MÁTRIX BEÁGYAZOTT

A megnyilatkozást jelentő mátrix ige kifejezhet állítást, kérést vagy kérdést:

Állítás mondta, hogy... (suttogta, kiáltotta stb.)

Kérés kérte, hogy... (parancsolta, utasította stb.)

Kérdés kérdezte, hogy...

A két szerkezet közötti különbség az aktuális beszélő perspektívájából fakad (Evans 2013): vizsgálandó, hogy az idéző milyen elemeket mozgat az eredeti beszélő perspektívájából a saját nézőpontjába pl. személy, idő vagy más deiktikus elemek.

A nyelvészeti szakirodalomban egyetértés van abban, hogy az egyenes idézés univerzális jelenség, azaz minden nyelv képes kifejezni, hogy egy adott információ, megnyilatkozás mástól, nem az aktuális beszélőtől származik. A függő idézés ellenben nem univerzális, valamint számtalan formája lehetséges. Napjaink tipológiai irodalmából Aikhenvald (2008), Jäger (2010) és Evans (2013) munkáit érdemes kiemelni. Jäger az indirekt szerkezetek azonosításához a következőket említi: az alapvető és szükséges feltétel a perspektívaváltás, azaz az idéző (aktuális beszélő) az eredeti (beágyazott) beszélő perspektívájából közvetít az eseményekről. Ennek számtalan morfoszintaktikai startégiája, eszköze lehetséges, úgymint speciális névmások, a mátrix ige bővítményeinek sajátos bővítményei, egyéb sajátos morfológiai markerek az idéző szerkezetben, tagmondatokat összekapcsoló elemek (pl. kötőszók), sajátos igei alakok/paradigmák. A perspektíva át-helyezése különféle nyelvi egységek kiválasztásában tükröződhet, mint pl. ige-idő/időhatározói rendszer, névmási rendszer, deiktikus rendszerek vagy éppen szórendi változás. Aikhenvald (2008: 417–418) is hasonlóképpen foglalta össze, hogy a direkt/indirekt idézési módok leírásánál milyen jelenségek vizsgálatára kell koncentrálni. Ha egy nyelvben megkülönböztetik a függő és egyenes idézést, akkor az megkülönböztetést jelenthet főleg az alábbi jegyek esetében: személy deixis (különös tekintettel a koreferenciára), tér-idő deixis (spaciális és temporális elemek), mód és modalitás, parancs/utasítás közvetítése, kérdés közvetítése, kötőszó jelenléte vagy hiánya, összetevők sorrendje, demonstratívok viselkedése stb.

Kutatásunk szempontjából mindezek közül leginkább a személyeltolódásnak lesz jelentősége, vizsgálati keretünket is ennek megfelelően alakítottuk ki.

Evans a kanonikus tipológia keretében foglalkozott az indirekt idézéssel (Evans 2013: 68). A függő idézés következő kanonikus, általános vonásait említi: a függő idézés az aktuális beszélő perspektívájába helyezi az eredeti beszélő által előadott anyagot, ezáltal elvon minden olyan nyelvi sajátosságot, ami az eredeti beszélőt jellemzi. A függő idézésben minden deiktikusan érzékeny kifejezés az aktuális beszélő perspektívájából kerül bemutatásra.

Pragmatikai terminológiával úgy fogalmazhatunk, hogy a referenciális központot a beszélő áthelyezi a beágyazott beszélőre (egyenes idézés), vagy a referenciális központot magánál tartja a beszélő (függő idézés):

1. ha az áthelyezés teljes, akkor direkt (egyenes) idézésről beszélhetünk,
2. ha az aktuális beszélő magánál tartja a referenciális központot, akkor indirekt (függő) idézésről,
3. részleges függő idézés esetében (semi-direct) a referenciális központot csak részlegesen helyezi át a beágyazott megnyilatkozóra, azaz kettejük tájékozódási centruma együttesen van jelen (Tátrai 2011). Ennek számtalan módja és mértéke fordul elő a világ nyelveiben (l. Evans példáit).

Tanulmányunkban mi két nézőpontot vizsgálunk: az aktuális beszélő és az idézett beszélő perspektíváját. Egyfelől tehát azt, ahonnan az aktuális beszélő látatja magát az idéző megnyilatkozást (pl. a megnyilatkozás ige alakjával), illetve magának az elbeszélte esemény bemutatásának nézőpontját, amely tehát a két szélsőséges esetben vagy teljesen az aktuális, vagy teljesen az idézett beszélő nézőpontjából történhet.

4. Szűkebb kutatási kérdéseink

Ahhoz, hogy idegen hatást feltételezhessünk a vizsgált nyelvek idéző szerkezetében, először is ismernünk kell, hogy az adott nyelvben milyen nyelvi eszközök állnak rendelkezésre a másoktól hallott információ, megnyilatkozás szó szerinti vagy nem szó szerinti továbbítására.

A fentiekben elmondottak fényében óvatosan kell megfogalmazni kutatási kérdéseinket. Pontosán meg kell határozni, hogy milyen szerkezeteket vizsgálunk, s ehhez milyen mennyiségű és minőségű adatunk van. Az állítás/kérés/kérdés hármából csak az állításra koncentrálnunk ('mondta'), ugyanis a kérés és kérdés vizsgálatához nincs elég korpuszadat.

Az alábbi jelenségekre keressük a választ:

- (1) Vannak-e eltolódások, perspektívaváltások? Mekkora szerepe van az idéző személy perspektívájának? Ehhez azokat a szerkezeteket kerestük,

amelyek egyenes idézések mátrix igével jelölve, valamint azokat is, amelyekben az idézés maga is beágyazott (idézés az idézésben: X azt mondta, hogy Y azt mondta, hogy...).

- (2) Vannak-e egyéb idéző szerkezetek? Van-e nem tagmondat jellegű, morfológiai idéző elem (pl. reportatív/narratív mód)?
- (3) Vannak-e idegen (orosz) elemek az idéző szerkezetekben? Milyen módon jelentkeznek ezek az idegen elemek: formai jegyek (pl. kötőszó), alárendelő összetett mondatok vagy pl. az oroszoknak megfelelő eltolódások útján?

5. A vizsgált nyelvek és adatok

Tanulmányunkban a manysi és a nganaszan nyelveket vizsgáljuk. E két veszélyeztetett nyelv a nyugat-szibériai nyelvi area és az uráli nyelvcsalád tagja, s egymással soha nem voltak areális kapcsolatban. A manysik hagyományos lakóhelye az Ob középső folyása mentén, valamint az Ob mellékfolyói, a Szoszva, Szigva és Lozva folyók mentén található², míg a nganaszanok legészakibb népként, a Tajmir-félsziget tundravidékén élnek, az elmúlt évtizedekben már falvakba (elsősorban Uszty-Avam és Volocsanka nevű falvakba) betelepítve.

Az utóbbi évtizedekben mindkét nyelvre erőteljes hatással volt az orosz, mindkét nyelv esetében – amint azt a demográfiai adatok is mutatják – ez a hatás végzetesnek tűnik, ugyanakkor a mérték és intenzitás némiképp eltérő. A nganaszanok által lakott területeken valamivel később indult meg a kolhozosítás/iparosítás a szovjet időkben, ugyanakkor a nomád népek falvakban történő letelepítése sokkal gyorsabb ütemű nyelvvesztést idézett elő:

		1979	1989	2002	2010
manysi	lélekszám	7.434	8.279	11.432	12.269
	beszélők száma és aránya		kb. 3.000 (38%)	2.746 (24%)	938 (7,6%)
nganaszan	lélekszám	867	1.278	834	862
	beszélők száma és aránya	780	1.060 (83%)	505 (60%)	125 (15%)

1. táblázat. Demográfiai adatok.

² Tanulmányunkban a példák az északi manysi nyelvjárásból származnak. Napjainkban a manysinak csak ezt a nyelvjárását beszélik.

Munkánk során lejegyzett, megjelent szövegeket és korpuszokat használtunk. A manysi esetében az OUL (Ob-Ugric Languages, LMU) és az OUIDB (Ob-Ugric Databases, LMU) szolgált forrásként, amelyek mellett folklórszövegekből, valamint újságnyelvi szövegekből is gyűjtöttünk példákat. A nganaszan forrást a hamburgi nganaszan korpusz (Brykina et al. 2018) jelenti, amely a legnagyobb nganaszan adatbázis, annotált szövegekkel. Ez jelen vizsgálat esetében 34 beszélőtől 176 szöveget jelent, összesen 21734 mondattal. Fontos megjegyezni, hogy sem a manysi anyag, sem a nganaszan korpusz nem tekinthető kiegyensúlyozottnak műfaji szempontból, és a beszélők számát tekintve sem.

6. Nganaszan idézés

A tipikus nganaszan idéző szerkezet két önálló mondatból áll, amelyek szintaktikailag nem állnak egymással kapcsolatban. Az egyik tartalmazza a megnyilatkozás predikátumot, vagyis a mátrix igét és a többnyire kitett alanyt (amennyiben az idézett megnyilatkozó személye a kontextusból nem egyértelmű). A mátrix ige jellemzően az első mondatban szerepel, de van példa idézet közbeni és idézetet követő pozícióra is. Ez a két mondatból álló szerkezet mindig direkt/egyeses idézést valósít meg. Szemantikailag mindig megtörténik a perspektívaváltás: az aktuális beszélő (idéző) áthelyezi a referenciális központot az eredeti beszélőhöz (idézett).

A megnyilatkozás ige jellemzően a *munu-* 'mond' ige finit származéka. Vannak más megnyilatkozás igék is, de ezek aránya a korpuszban minimális. Az összes megnyilatkozás-predikátum több mint 95%-a *munu-* ige származéka. A *munu-* alkalmas idézett kérdés, kérdés bevezetésére is. Egy példa egyeses idézésre mátrix igével:

- (3) *D'ad'üru munu-ntu: S'eri-ŋiri?*
 Gyagyürü mond-PRS.[3SG.S] hoz-IMP.PL2
 'Gyagyürü mondja: Hozzátok bel!' (PKK_71_Djajku_flkd.047)

Mátrix igével megjelenő függő szerkezet még személyes történetmondás esetében sem jelenik meg, lásd pl. az alábbi beágyazott idézést:

- (4) *Sin'arir-si munu-ŋkə-tu:*
 gondol-INF mond-ITER-PRS.[3SG.S]
 Əmkümürə munu-d'üə tə?
 ez mond-PST.[3SG.S] hát
 tənə konuŋki-ŋə-m n'emibtiŋiā-ðə-nə i-s'a.
 te.ACC vesz-PF-1SG feleség-DST-OBL.1SG van-INF
 '(A lány) mondja (gondolja): Ez (= ő) azt mondta: Feleségül veszlek.'
 (ChND_080729_SevenNjote_flks.253)

Úgy tűnik, hogy a mindenkori aktuális beszélő perspektívája kiemelten fontos és egy meglehetősen merev rendszert eredményez, amelyben az origo mindig az aktuális beszélő. Egyenes idézés során a megnyilatkozás az eredeti/beágyazott beszélő perspektívájából hangzik el, azaz annak valóságtartalmáért az aktuális beszélő már nem tudja vállalni a felelősséget – valószínűleg ezzel függhet össze, hogy egyenes idézetekben nagyon ritkán találkozunk episztemikus kifejezőeszközökkel (episztemikus igemódok, határozószók). Például a mátrix ige passzív ragozásban is megjelenhet, ha a címzett maga az aktuális beszélő: ilyenkor saját magát sem első személyben említi az idézésben, hanem a beágyazott, eredeti beszélő perspektívájában hangzik el a megnyilatkozás:

- (5) [*Dud'inkə-ndə t'üü-ʔə-muʔ* 'Megérkeztünk Dugyinkába.']
 Dudinka-LAT megérkezik-PF-1PL.S
Dud'inkə-ndə t'üütü-tə-nuʔ munu-ra-ʔi-nüʔ:
 Dudinka-LAT érkezés-LAT-OBL.1PL mond-PASS-PF-1PL.R
Küðia-hüʔ vistupair-s'ütə-ruʔ...
 felébred-COND fellép-FUT-2PL.S/O
 'Amikor megérkeztünk Dugyinkába, azt mondták nekünk:
 Holnap fel fogtok lépni.' (KES_031115_Paris_nar.002)

Szintén a perspektíva mozgatásának sajátos formája egy, a folklórszövegekre jellemző egyenes idéző szerkezet. Bizonyos műfajokban a történetet egy fiktív narrátortól halljuk, ő a „száj” (*ɣaɣ* 'száj'). Jellemzően a történet elején szólal meg, vagy olyankor, amikor színterváltás történik, például a szereplő(k) bemegy(emennek) egy zárt helyre, jellemzően a sátorba. A szerepe minden bizonnyal annak kiemelése, kihangsúlyozása, hogy nem az aktuális beszélő volt a szemtanúja az eseményeknek. Például:

- (6) *ɖaɣ t'ii-d'a munu-ntu:*
 száj belép-INF mond-PRS.[3SG.S]
ðiʔ, əmkümüərə təʔ ɣuʔəiʔ kuəd'ümu n'üə-ʔkü-ði.
 ej ez hát egy férfi gyerek-DIM-3SG
 'Belépve (a sátorba) a Száj azt mondja: Ej, ennek csak egy gyereke van.'
 (KES_080721_Disease_flkd.005)

Ritkábban, de létezik monoklauzális idéző szerkezet is. Ilyenkor nem megnevezett az eredeti beszélő. Ez az evidenciális rendszer részét képező narratív/reportatív/kvótatív mód, amelynek más funkciói is vannak. A nganaszan bonyolult evidenciális rendszerrel rendelkezik (Gusev 2007, Aikhenvald 2004, Szeverényi – Wagner-Nagy 2017, Wagner-Nagy 2019). Az alap/neutrális közvetlen kategórián kí-

vül az evidenciális rendszer hármias osztatú: szenzitív, inferenciális, narratív/reportatív. Utóbbi kettő igei inflexiók kategória, a szenzitív viszont nominális³. Amikor a sámán beszámol a más világokban szerzett információiról, akkor azt jellemzően reportatív módban teszi. Szintén jellemző a reportatív használat olyan esemény esetében, ahol a beszélő, bár jelen volt, arról másoktól értesül. Ilyenek például olyan gyermekkori történések, amelyekre a beszélő nem emlékezhet. Példa a reportatív/narratív mód kvótatív szerepére:

- (7) *əmti ɲuə-ntəə hoðür mindi-ti-m,*
 ez cár-ADJ levél.ACC hoz-PRS-1SG
tańdə-mtə ɲuńü-tə-baɲhu-ɲ.
 nemzetség-ACC.2SG gyűjt-FUT-NAR-2SG
 'A cár levelét hozom: gyűjtsd össze a családodat!' (Labanauskas 1992: 49)

A megnyilatkozó személye nem explicit módon szerepel a mondatban (azaz nem „A cár azt mondja/üzeni: gyűjtsd össze a családodat!”), hanem a cárnak tulajdonított levél az, mely utal az eredeti megnyilatkozóra, s válik egyértelművé a kontextusból.

Az alábbi, hosszabb szövegrészlet is a reportatív használatot szemlélteti. A beszédhelyzet a következő: az egész szöveget egy személy meséli el, saját, valóban megtörtént eseményeket. Az elbeszélés során jelen volt egy ismerőse. Évekkel korábban a beszélőt és társait meghívták Párizsba, és a készülődésről beszélnek: kiket hívtak meg, mikor indultak stb. A PL.1 alakok saját magukra vonatkoznak, a reportatív módban álló PL.3 alakok pedig az út szervezőire vonatkoznak.

- (8) *Tə miɲ munu-ntu-muʔ: Maa Bəlat'anka t'erə-ʔ*
 hát mi mond-PRS-1PL.S mi Volocsanka.[GEN] lakó-NOM.PL
kuniʔiā i-huā-ʔ n'i-biā-ʔ heðiti-ʔ?
 hogy van-REP.INTER-3PL.S NEG-REP.INTER-3PL.S utazik-CNG
 'Hát, mi azt mondjuk: „Volocsankából nem jönnek, azt mondják?”'

- (9) *N'i-biāhi-ʔ.*
 NEG-REP-3PL.S
 'Nem, azt mondják.'

- (10) *Abamu t'erə-raa-ʔ i-bahu-ʔ.*
 Uszty-Avam.[GEN.SG] lakos-LIM-NOM.PL van-REP-3PL.S
 'Azt mondják, Csak uszty-avamiak.'

³ A korábbi leírások gyakran a módok között említették, ugyanakkor teljesen egyértelmű, hogy nem igei kategória, ugyanis a szenzitív evidenciális szuffixumot nem igei, hanem birtokos személyrag követi (Wagner-Nagy 2019: 273–274).

- (11) *Kanə mətü? ɲanaʔsa-ru? ti-l'ia-ti? n'akələ-ri-ʔki-ʔi-ti?*
 hány hat ember-2PL ti-LIM-2PL visz-PASS-RES-PF-2PL.R
i-bahu.
 van-REP.[3SG.S]
 'Azt mondják, csak hatotokat fogják elvinni.'
- (12) *Təʔə, kaŋgə təu-tə-hiā-ni??*
 hát mikor repül-IPFV-REP.INTER-1PL.R
 'Hát, mit mondanak, mikor indulunk?'
- (13) *Maa, biiðə t'islo-təni təutə-biāhi-ndi?.*
 mi tíz.[GEN.SG] szám-LOC.SG repül-IPFV-REP-2PL.R
 'Azt mondják, 10-én fogtok repülni.'
- (14) *Əm-kətə, Nəril'iskə-gitə. Küðiā-hü? təu-ʔki-ʔə-ri?.*
 ez-ABL.SG Norilszk-ABL.PL felkel-COND repül-RES-PF-2PL.S/O
 'Innen, Norilszkból. Holnap fogsz utazni.'
- (15) *Miŋ mununtu-mu?: Tə-tə kuniʔiā kət'i təu-gu-nu? tagaʔa.*
 mi mond-PRS-1PL.S hát-hát hogy no repül-IMP-1PL.R oda
 'Azt mondjuk: „no hát, repüljünk!”'
- (16) *Bənsə latü-ʔə-mu? tahariāi?küðiā-ta-ʔku-d'aa-riāi-ʔ*
 mind elkészül-PF-1PL.S most felkel-NMLZ-DIM-ALL-LIM-ADV
ɲamiājt'ümə t'asə-tənu norbu-btu-ra-ʔa-mu?.
 kilenc.[GEN] óra-LOC.SG sürget-CAUS-PASS-PF-1PL.S/O
 'Bepakoltunk, másnap korán keltettek, 9-kor.'
- (KES_031115_Paris_nar.15-25)

7. Manysi

A manysi nyelvészeti szakirodalom szinte semmit nem ír az idéző szerkezetekről. Kivételként megemlítendő Rombandeeva–Vahruseva manysi nyelvtana (1984), mely szerint a manysiban is megtalálhatóak a direkt és indirekt idézések, míg az előbbi típus főleg a mesék műfajára (17), az utóbbi inkább a beszélt nyelvre jellemző (18) (1984: 197). Ennél többet azonban ez a könyv sem közöl erről e kérdéskörrel.

- (17) *piy-riš-at'em – lāw-i – xotál tot-əs-lən?*
 fiú-DIM-DIM-1SG mond-1SG hová visz-PST-SG.2SG
 'A fiacskámat – mondja – hová vitted?' (uo.)

- (18) *Kapitan lāw-əs, taw nāəḥxāp-e tit pāy at puw-ite.*
 Kapitány mond-PST.3SG ő gőzhajó-3SG itt PV NEG köt-SG.3SG
 'A kapitány azt mondta, a gőzhajóval itt nem köt ki.' (uo.)

Nyelvi adataink alapján megállapítható, hogy a nganaszhoz hasonlóan a manysi nyelvre is a direkt idéző szerkezet a jellemző, melyben a mátrix ige a *lāwi* 'mond', és pozíciója általában az idézett mondat előtti (19), de lehet az idézett mondatba beékelte (17) vagy azt követő is (20). A mátrix ige melletti névmási alany elmaradhat. A történetmondás nézőpontjának függvényében a mátrix ige passzív alakja is szerepelhet, jellemzően akkor, ha a címzett a szövegegység/diskurzus főszereplője, s alanyi pozícióban maradását a passzív szerkezet teszi lehetővé (21). A manysi direkt idéző szerkezetekre a teljes perspektívaváltás jellemző, ez érinti a személyragokat (Px, Vx), személyes névmásokat és egyéb deiktikus elemeket, valamint az idő kategóriáját. (Vö. például (22).)

- (19) *Taw lāw-i: am xotəl wāy-əm?*
 ő mond-3SG én honnan tud-1SG
 'Azt mondja: Honnan tudjam?' (VNGY IV. 329)

- (20) *manariy lūn-s-ən? lāw-i.*
 miért sír-PST-2SG mond-3SG
 'Miért sírsz?' - mondja. (OUL)⁴

- (21) *āše-n kitiyl-awe: piyk^{we}, manariy lūnš-eyn?*
 apa-LAT⁵ kérdez-PASS.3SG fiúcska miért sír-2SG
 'Apja kérdezi: fiúcska, miért sírsz?' (OUL)⁶

- (22) *ojka lāw-i: am ti piy-m xottal tot-elən!*
 férfi mond-3SG én ez fiú-1SG valahová visz-SG.IMP
ānəmn at ē-ri.
 én.LAT NEG kell-3SG
 'A férfi mondja: ezt a fiamat valahova vidd el! Nekem nem kell.' (OUL)⁷

⁴ http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?abfrage=view_corpus_file_new&id_text=1143&no_navi=true

⁵ A manysiban a passzív mondat ágense LAT raggal jelölt.

⁶ http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?abfrage=view_corpus_file_new&id_text=1143&no_navi=true

⁷ http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?abfrage=view_corpus_file_new&id_text=1144&no_navi=true

A *lāwi* ige mellett más mátrix igék is szerepelhetnek, de ezek használati aránya eltörpül, pl.: *nomsi* 'gondol', *kityli* 'kérdesz', *kitylaxti* 'kérdézősködik', *poterti* 'beszél, mond', *sujti* 'hangzik', *wōwi* 'hív', *rōηxi* 'kiált', *lāyali* 'szid'. A *lāwi* 'mond' kérdés (vö. 19–20), utasítás (22) esetén is általános használatú. Egy 19. század végén lejegyzett északi manysi mese (Munkácsi 1896: 324–344), mely meglehetősen sok idéző szerkezetet tartalmaz, az alábbi statisztikát mutatja a mátrix ige és a használt idéző szerkezetek tekintetében:

Idéző szerkezetek összesen: 99			
direkt	indirekt	igeneves	mátrix ige: <i>lāwi</i>
97	1	1	89

2. táblázat. Idéző szerkezetek (*Vāta-χum mōjt* 'A kereskedő ember meséje').

A direkt idézés gyakran idézett mondaton belül is megjelenik, azaz idézésen belüli idézés esetén is ez a jellemző stratégia, mely így akár többszörös perspektívaváltást is eredményez. Vö.:

- (23) *Xumi-te lāw-i:* „*Am tawenəl mana ōntəs kins-eyəm?*
 férfi-3SG mond-PST.3SG én ő.ABL milyen segítség keres-1SG
Molal jay-e-n law-w-əs: *Am sēləm pūη-əm*
 régebben apa-3SG-LAT mond-PASS-PST.3SG én szerzett vagyon-1SG
woss tēy, woss ōńs-i; ań am wassiy tawe xumle
 hadd eszik.3SG hadd birtokol-3SG most én többé ő.ACC hogy
wār-iləm.”
 csinál-SG.1SG
 'A férfi mondja: „Én tőle milyen segítséget várjak? Az apja régebben megmondta neki: <Az általam szerzett vagyonból hadd egyen, hadd birtokolja azt. > Mi mást tehetnék még vele?”’ (VNGY IV.325)

- (24) *Taw lāw-i:* *manəriy am śalt-s-əm?! mōnt kit xum.....*
 ő mond-3SG miért én bejön-PST-1SG nemrég két ember
ānəm tēn wōw-əs-tēn: mēn xoti kwol-nə
 én.ACC ők(DU) hív-PST-SG.3DU mi(DU) amelyik ház-LAT
śalt-s-əmēn wāy-ən, tū śalt-ən.
 bemegy-PST-1DU lát-2SG oda bemegy-IMP
 'Ő felel: „Miért jöttem én be? Az imént két férfi..... ők hívtak ide engemet: <amely házba bennünket betérni látsz, térj te is be oda>.”’ (VNGY IV. 329)

A manysi szövegekben – mind a régebbi lejegyzésű, 19. század végi - 20. század eleji folklórszövegekben (25), mind az újabb folklórgyűjtésekben (26), szövegközlésekben (28) és újságnyelvi szövegekben (27) – találunk példát függő idézésre is, bár ezek aránya elenyésző a direkt idéző szerkezethez képest. A függő idéző szerkezetben nem történik perspektívaváltás, továbbá figyelemre méltó, hogy e szerkezetekben kötőszó nem használatos a mátrix ige és az idézett mondat összekapcsolására.

(25) *naŋ mōlal lāw-eyən piy ōś-ś-ən.*
te régebben mond-2SG fiú birtokol-PST-2SG
'Már mondtad, hogy van (volt?) egy fiad.'
(VNGY IV. 340)

(26) *Añ ēkwa-riś ta śāyt-əs nomsı:*
DET asszony-DIM PTCL örül-PST.3SG gondol-3SG
añ ēkwa-piyriś taw sūp-e tiwər-n
DET asszony=unoka ő száj-3SG belseje-LAT
sōl ti porıym-i.
tényleg PTCL ugrik-3SG
'Az asszony, szegény, megörült, azt gondolja: az asszony-unokája
most majd tényleg beleugrik a szájába.'
(Kálmán 1976. 72)

(27) *Taw lāw-əs, okruguw-t ōlne muzej-it sunsiylaxt-as,*
ő mond-PST.3SG körzet-1PL-LOC levő múzeum-PL nézetget-PST(3SG)
wōrajan ališlap saka mośsa ōl-i.
vadász eszköz nagyon kevés van-3PL
'Azt mondta, a körzetben lévő múzeumokat megnézte, vadászeszköz
csak kevés van bennük.'
(LS)

(28) *leñinkrat ūs-t ōl-nə-m pora-t*
Leningrád város-LOC van-NOM-1SG idő-LOC
ānəmn lāw-s-ət⁸, am ta konkrēs-n min-ēyəm.
én.LAT mond-PST-3PL én az kongresszus-LAT megy-1SG
'Amikor Leningrádban voltam, mondták nekem,
(hogy) arra a kongresszusra el fogok menni.'
(Rombandeeva 1975)

A manysi nyelvben megjelenő idézések egy része igeneves szerkesztésű, ezek főnévi igeneves szerkezetek.

⁸ Figyelemre méltó, hogy az idéző mondat nem passzív szerkesztésű, az elvárt „én mondtam” szerkezet helyett „nekem mondták” használatos. Ez oroszos hatást tükröz. S talán orosz hatást mutat a függő idézés használata is a manysiban szokásosabb egyenes idézés helyett.

- (29) *Akim ōjka xōntl-ujkwe min-ujkwe lāw-i*
 nagybácsi bácsi hadakozik-INF megy-INF mond-3SG
āpši-ŕe-m palt.
 öcs-DIM-1SG PP

'A nagybátyám azt mondja, harcolni megy az öcsikém ellen.'

(Kálmán 1976: 66)

- (30) *mōlal ti pora-n lāw-s-əm joxt-ujkwe.*
 régebben ez idő-LAT mond-PST-1SG jön-INF

'Tegnap erre az időre mondtam, hogy megjövök.'

(VNGY IV. 333)

A manysiban nincs olyan kiterjedt evidenciális rendszer, mint a nganaszanban. A manysi evidenciális – többek között – narratív funkciót tölt be, azaz személyesen nem tapasztalt, hallomásból ismert esemény elmesélésére szolgál. E mellett rezultatív és főképpen az újabb használatát tekintve miratív funkciójú, ez utóbbiak azonban jelen írásunk szempontjából mellékesek (Sipőcz 2014, Skribnik–Kehayov 2018). Az alábbi példában az evidenciális módban megjelenő ige tehát ilyesféle plusz jelentést hordoz: „úgy beszélük, azt mondják”. A manysi evidenciális nem olyan típusú reportatív/kvótatív használat, mint amit a nganaszan esetén láthattunk. Az alábbi (31) példát tehát nem tarthatjuk kétszeres idézésnek, a mátrix ige megjelenő evidenciális szuffixum idéző funkcióval nem bír, csupán narratív/auditív jelentésű: „azt beszélük, hogy...”.

- (31) *Joxt-m xum lāw-ne-te:*
 jön-PT.PST férfi mond-EV-PRS-3.SG

„Atajpekw xot ōl-i?”

A. hol van-3SG

'(Azt beszélük,) a jött férfi mondja: „Atajpékva hol van?”'

(LS. 2012. No.29)

8. A manysi és nganaszan idézés jellemzői

Összehasonlítva a két nyelv idéző szerkezeteit, azt találjuk, hogy egy olyan van, amely mindkét nyelvben általános: a két (tag)mondatos, megnyilatkozás-predikátumot tartalmazó egyenes idéző szerkezet. A legnagyobb különbség pedig egyrészt az igeenes szerkesztésmódnál látszódik, amely a manysira jellemző, s elvileg a nganaszanban is lehetséges lenne, másrészt a nganaszan reportatív evidenciális használatában.

	MANYSI	NGANASZAN
Mátrix igével: 2 külön (tag)mondat	+	+
Morfológiai (reportatív - evidenciális) (monoklauzális)	-	+
Igeneves idéző szerkesztéssel	+	-
Alárendelő kötőszó, kötőszavas összetett mondat	-	-
Függő idézés személyeltolódással	(+)	-

3. táblázat. A manysi és a nganaszan összehasonlítása.

9. Orosz mintájú szerkezetek: személyeltolódás

Az oroszban – szemben a vizsgált két nyelvvel – általános az egyenes és függő idéző szerkezet. Függő idézés során személyeltolódás történik, és megjelenik a *čto* 'hogy' kötőszó.

Egyenes beszéd	„Я еду в Санкт-Петербург”, - сказал он. (Én) Szentpétervárra utazom. – mondta (ő).
Függő beszéd	Он сказал, что (он) едет в Санкт-Петербург. (Ő) azt mondta, hogy (ő) Szentpétervárra utazik.
Egyenes beszéd	„Он уже поехал в Санкт-Петербург”, - сказали мы. Ő már elutazott Szentpétervárra. – mondtuk (mi).
Függő beszéd	Мы сказали, что он уже поехал в Санкт-Петербург. Azt mondtuk (mi), hogy ő már elutazott Szentpétervárra.

Írásunkban eddig az általunk vizsgált nyelvekre jellemző gyakori, általános szerkezeteket mutattuk be. Most azonban vizsgáljuk meg a nganaszan korpuszban található alábbi mondatot:

- (32) *Nu, id'aʔa-mə natəmunu-d'üə, č'to kuə-ʔsuðə-m.*
 hát apa-1SG gondol-PST.[3SG.S] hogy meghal-FUT-1SG.S
 'Hát, az apám azt gondolta, hogy meg fogok halni.'

(KECh_080224_Reindeer_nar 3)

A (32) függő idézést tartalmaz: az egyes szám első személyű alak referense nem az eredeti beszélő, hanem az aktuális beszélő, azaz a narrátor. Ilyen szerkezetet korábban nem láttunk, minthogy azt sem, hogy a két mondatot kötőszó köti össze,

mégpedig az orosz *čto*. Ez teljesen megfelel egy orosz függő idéző szerkezetnek: ugyanaz a kötőszó jelenik meg, illetve 2>1 személyeltolódás, azaz teljesen ellentétes a hagyományos nganaszan szerkezetek struktúrájával.

Felmerül a kérdés, hogy a *čto*⁹ mennyire gyakori és milyen szerepben fordul elő a nganaszban. Megállapítható, hogy nagyon ritka, de a korpuszban találunk olyan mondatot is, ahol nem idéző típusú tárgyi alárendelő mondatban jelenik meg kötőszóként:

- (33) *Miŋ daž'e miŋ d'erukätumu?*
 mi sőt mi nem.tud-ITER-PRS-1PL.S/O
čto l'üə?sa? tait'ü?, siliria?
 hogy orosz-NOM.PL van-PRS-3PL.S ki-LIM-NOM.PL
 'Nem tudtuk, hogy vannak oroszok, meg mások.'

- (34) *Natəmunu-d'üə-mu? miŋ ŋonəraa-nu? i-t'ü-nu?*
 gondol-PST-1PL mi maga-1PL van-PRS-1PL
 'Azt gondoltuk, hogy csak magunk vagyunk.'

(KECh_080214_Childhood_nar.005-6)

A *čto* nem névmásként jelent meg, s vált ezután kötőszóvá, hanem már kötőszói funkcióban jelenik meg a nganaszban. Ezt az mutatja, hogy névmási szerepre nem találunk példát a korpuszban. A fenti két mondat követi egymást az adott szövegben. A második (34) mondatban nem szerepel kötőszó, pedig a szerkezet megegyezik az előző mondat szerkezetével. Ez a mondat tekinthető egyenes idézésnek is, amelyben nem következik be személyeltolódás – nincs is rá szükség, hiszen a beszélő saját magáról beszél. Ebben a mondatban a mátrix ige véleményünk szerint megnyilatkozás ige: a *natəmunu-* 'gondol' ige a *natə munu-* 'magának mond' szerkezet – talán mára már – lexikalizálódott változata.

A korpuszban az orosz kötőszavas, személyeltolódással járó függő idéző mondat nemhogy ritka, hanem csupán ez az egy példa van. Ugyanakkor ez a mondat spontán megnyilatkozásként hangzott el, hanganyaggal igazolható módon, tehát létező szerkezet. Wagner-Nagy nyelvtenában (2019: 469) ugyanezt a mondatot említi, kiegészítve azzal, hogy ő is azt valószínűsíti, hogy a mindennapi nyelvhasználatban ez a függő szerkezet lényegesen gyakoribb lehet, mint ahogy azt a korpusz mutatja.

Kérdés, hogy a manysi adatok alátámasztják-e a fenti érvelést. Az északi manysi szövegekben nem találni példát az orosz *čto* kötőszó használatára. Itt úgy tűnik, hogy a folklór és a sajtónyelv nem mutat különbséget. Az 1960-as években lejegyzett keleti (jukondai) manysi szövegekben azonban az orosz kötőszók nem

⁹ A *što* ~ *čto* esetében mindig azt a változatot használjuk, amelyet az adott forrás is említ.

ritkák: *i, a, no, što* (35). A 20. század második felére a keleti manysi nyelvjárás a többi nem északi nyelvjáráshoz hasonlóan erősen eloroszosodott, s napjainkra gyakorlatilag el is tűnt, talán egy-két idős beszélő élhet még. Az orosz kötőszavak az északi manysi beszélt nyelvben is megjelentek napjainkra, viszont az idéző szerkezetekben a forrásokban még nincs nyoma az orosz *čto* kötőszó megjelenésének:

(35) *ám át names-as-am, što töw önəmna*
 én NEG gondol-PST-1SG hogy ő én.ACC
xáśat ol-nə jänəj-jänəj xårman ūs-nə tåtītə.
 messze van-PT.PRS nagy=nagy szép város-LAT visz-SG.3SG
 'nem gondoltam, hogy az engem egy messze levő nagy-nagy szép városba
 visz' (Kálmán 1976: 168)

10. Történeti és kulturális összefüggések

A magyar nyelvtörténeti szakirodalom úgy tartja számon, hogy a magyar nyelvben a függő idéző szerkezet kialakulásának előfeltétele volt a kötőszóval jelölt alárendelő összetett mondatok kialakulása (Haader 2003). Mindehhez a módhatározói *hogy* kötőszó volt szükséges, s ennek következménye a személyeltolódás, az ómagyarban jellemzően $1 > 3$, $2 > 3$. Ennek tükrében egyáltalán nem meglepő, s joggal feltételezhető, hogy a nganaszan mondatban a személyeltolódás és a *čto* megjelenése összefügg egymással.

Az egyszerűbb evidencialitás, s a valamivel hosszabb kontaktus miatt a két vizsgált nyelv közül a manysi „alkalmasabbnak” tűnik arra, hogy kötőszavas függő idézés alakuljon ki orosz mintára. Nem vizsgáltuk ugyanakkor az igeneves idéző szerkezeteket, azt, hogy azok mennyire lehetnek „kompatibilisek” az oroszos, személyeltolódással járó szerkezetekkel, vagy lehet-e ugyanolyan hangsúlyos szerepe a perspektíva kialakításában, mint amit a nganaszanban az evidencialitás jelent.

A perspektívának fontos szerepe van az evidencialitás kulturális értelmezésében. Bernárdez (2017) vázlatos áttekintése szerint differenciált evidencialitás rendszer izolált környezetben élő kis csoportoknál, közösségeknél nagyobb valószínűséggel alakul ki a következő tényezők mellett:

Ott, ahol a környező világ elérése nehézségekbe ütközik földrajzi, éghajlati viszonyok miatt (pl. Amazónia esőerdei népei).

Ott, ahol nem alakult ki írásbeliség.

Ott, ahol nagyon szorosak a kapcsolatok a csoporton belül és a szomszédos csoportok között.

A közösség kis mérete pedig azt jelenti, hogy a közösség minden tagja – többé-kevésbé – ismeri a közösség többi tagját. A közösség tagjai jellemzően megbíznak

egymásban. Így az őszinte beszéd, az igazmondás (annak hite) a közösség viselkedésének fontos alapelve. Ha valaki nem tudja azt mondani, hogy az elbeszélteket saját maga tapasztalta meg közvetlenül, akkor meg fogja jelölni/meg kell jelölnie, hogy amiről beszél, az közvetett tapasztalaton, következtetésen stb. alapul.

Bernárdez elmélete csupán hipotézis, ugyanakkor a vizsgált nyelveinkre vonatkozóan igaznak tűnik. A tajgai, folyómenti közösségek nyelvében (obi-ugor, szelkup, ket) vagy éppenséggel nem is alakult ki morfológiai evidencialitás vagy egyszerű rendszer található, ellenben a jellemzően elzártabb tundrai csoportoknál bonyolultabb (3-4-es rendszerű) evidencialitást találunk.

11. Összefoglalás

Dolgozatunkban egy izgalmas, a tipológiában népszerű, de az uralisztikában kevésbé kutatott területet vizsgáltunk, s tettük meg a kezdő lépéseket. A függő idézés orosz > manysi/nganaszan viszonylatban nagyon ritka, de egyértelműen igazolható: az alárendelő kötőszó és a függő beszédre jellemző személyeltolódás orosz hatásra jelenhet meg, de feltételezhetően csak a hétköznapi nyelvhasználatban és minden bizonnyal egyéni nyelvhasználatot tükröz. A nganaszan esetében egyértelmű, hogy nagyon rövid – a II. világháborút követő néhány évtized – volt az az időszak, amikor a nganaszan közösség nganaszan-orosz kétnyelvű volt, a nyelvcsere gyakorlatilag két-három generáció alatt megtörtént. A rendkívül gyorsan lezajlott nyelvváltás eredménye az, hogy az orosz szerkezeti hatások nem jellemzőek a nganaszan nyelvhasználatban (vö. Khanina 2019). Mindez, ha kisebb mértékben, de a manysira is érvényes.

A manysiban és a nganaszanban sokkal általánosabb a direkt idézés, mint a függő. A magyar nyelv is mutatja (Haader 2003, Tátrai 2011), ahhoz, hogy kialakuljon két tagmondatból álló függő idéző szerkezet, szükség van alárendelő kötőszóra. A manysiban ugyanakkor találunk kötőszó nélküli, két tagmondatos függő szerkezetet, továbbá igeneves szerkezet is létezik, a nganaszanban pedig az evidenciális (reportatív) szolgál alternatívaként.

A manysi és a nganaszan közötti különbség magyarázható a nganaszan nyelv komplexebb – reportatívot is alkalmazó – evidencialitás rendszerével. Ebből az következik, hogy a nganaszanban az aktuális beszélő (az idéző) perspektívája (a referenciális center) csak teljesen helyezhető át az idéző perspektívájába, ez pedig egyenes idéző szerkezetet eredményez. A nganaszan korpusz alapján feltételezzük, hogy a kétnyelvű beszélők nyelvhasználatában kevésbé merev a rendszer – kevésbé használják a reportatív evidenciálist. Ennek tisztázása érdekében egy tipológiai jellegű vizsgálat szükséges, amely a differenciált, reportatívot megkülönböztető nyelvekben vizsgálja meg az idéző szerkezeteket, illetve egy másik vizsgálat pedig a nganaszan evidencialitás használatát vizsgálná kódváltásos szövegekben.

Rövidítések

ABL	ablatívusz	NEG	tagadóelem
ACC	tárgyeset	O	tárgyas ragozás
ALL	allatívusz	OBL	függő eset
COND	feltételes mód	PASS	passzív ragozás
DET	határozott	PF	perfektum
DIM	kicsinyítőképző	PL	többes szám
DST	desztinatív	PP	névutó
DU	kettős szám	PRS	jelen idő
EV	evidenciális mód	PST	múlt idő
GEN	genitívusz	PT	participium
IMP	felszólító mód	PTCL	partikula
INF	infinitívusz	R	reflexív ragozás
INTER	kérdő mód	REP	reportatív mód
ITER	iteratív képző	RES	rezultatív képző
LAT	latívusz/datívusz	S	alanyi ragozás
LIM	limitatív képző	SG	egyes szám
LOC	lokatívusz		

Hivatkozások

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford University Press. Oxford.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2008. Semi-direct speech: Manambu and beyond. *Language Sciences* 30: 383–422.
- Bernárdez, Enrique 2017. Evidentiality – a cultural interpretation. In: Sharifian, Farzad (szerk.): *Advances In Cultural Linguistics*. Springer. Singapore. 433–460.
- Bugaeva, Anna 2008. Speech report constructions in Ainu. In: Vajda, Edward (szerk.): *Subordination and Coordination Strategies in North Asian Languages*. John Benjamins. London – Philadelphia. 17–27.
- Coulmas, Florian (szerk.) 1986. *Direct and Indirect Speech*. Trends in linguistics studies and monographs 31. Mouton de Gruyter. Berlin – New York.
- Evans, Nicholas 2013. Some problems in the typology of quotation: a canonical approach. In: Brown, Dunstan – Marina – Corbett, Greville G. (szerk.): *Canonical Morphology and Syntax*. Oxford University Press. Oxford. 66–98.
- Fortescue, Michael 1984. *West Greenlandic*. Croom Helm. London – Sydney.
- Gusev, Valentin 2007. Evidencial’nost’ v nganasanskom jazyke. In: Khrakovskij, V. S. (szerk.): *Evidencial’nost’ v jazykah Evropy i Azii. Sbornik statej pamjati N. A. Kozincevoj*. Nauka. Sankt-Peterburg. 415–444.

- Haader Lea 2003. Az összetett mondat. Az alárendelő mondat. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*. Osiris. Budapest. 500–551.
- Khanina, Olesya 2019. Spread of Russian in the Soviet North: a study in sociolinguistic history. Előadás a Linguistic Forum 2019: Indigenous Languages Of Russia And Beyond konferencián. Moszkva, ILING RAN. Az előadás absztraktja elérhető: http://iling-ran.ru/web/sites/default/files/conferences/2019/2019_indigenous_abstracts.pdf
- Jäger, Andreas 2010. Reported speech constructions and the grammaticalization of hearsay evidentiality: a cross-linguistic survey. *STUF* 63: 177–195.
- Jäger, Andreas 2007. *Coding Strategies of Indirect Reported Speech in Typological Perspective* <https://trove.nla.gov.au/work/3620599?q&versionId=49424174> (Megtekintés: 2019. január 30.)
- Kálmán, Béla 1976. *Wogulische Texte mit einem Glossar*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Labanauskas, Kazis 1992. *Nganasanskij fol'klor. Fol'klor narodov Tajmyra*. Vyp.3. Tajmyrskij okružnyj centr narodnogo tvorcestva. Dudinka.
- Li, C. N. 1986. Direct and Indirect speech: A functional study. In Coulmas, Florian (szerk.): *Direct and Indirect Speech*. Trends in linguistics studies and monographs 31. Mouton de Gruyter. Berlin – New York.
- LS: *Luima Seripos* (manysi nyelvű újság) <http://www.khanty-yasang.ru/>
- Maslova, Elena 2003. *A Grammar of Kolyma Yukaghir*. Mouton de Gruyter. Berlin – New York.
- Miyaoka, Osahito 2012. *A Grammar of Central Alaskan Yupik*. Mouton De Gruyter. Berlin – New York.
- Nedjalkov, Igor 1997. *Evenki*. Routledge. New York.
- Nikitina, Tatiana 2012. Personal deixis and reported discourse: Towards a typology of person alignment. *Linguistic Typology* 16/2: 233–263. <https://doi.org/10.1515/lity-2012-0008>
- Rombandeeva, E.I. 1975. Mansi. In Janhunen, Juha (toim.): *Etäsukukielet*. SKS. Helsinki.
- Rombandeeva, E.I. – Vahruscheva M.P. 1984. *Mansijskij jazyk*. Leningrad.
- Sipőcz Katalin 2014. A manysi evidenciálisról. *Folia Uralica Debreceniensia* 21: 121–141.
- Skribnik, Elena – Kehayov, Petar 2018. Evidentials in Uralic Languages. In: Aikhenvald, A. Y. (ed.): *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford University Press. Oxford. 525–555.
- Szeverényi, Sándor – Wagner-Nagy, Beáta 2017. *Evidentiality in Nganasan*. Előadás a Syntax Of Uralic Languages (PPKE, Budapest) című konferencián.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába*. Tinta. Budapest.
- VNGy = Munkácsi Bernát 1892–1896. *Vogul népköltési gyűjtemény I–IV*. MTA. Budapest.
- Wagner-Nagy, Beáta 2019. *A Grammar of Nganasan*. Brill. Leiden – Boston.

Források

Nganaszan

Brykina, Maria – Gusev, Valentin – Szeverényi, Sándor – Wagner-Nagy, Beáta. 2018. *Nganasan Spoken Language Corpus* (NSLC). Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2.

<http://hdl.handle.net/11022/0000-0001-B36C-C>.

Manysi

OUL (*Ob-Ugric Languages*, LMU) és OUIDB (*Ob-Ugric Databases*, LMU)

<http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?navi=linguistic&abfrage=linguistic>

Szeverényi Sándor

Szegedi Tudományegyetem

Finnugor Nyelvtudományi Tanszék

szevers@hung.u-szeged.hu

Sipőcz Katalin

Szegedi Tudományegyetem

Finnugor Nyelvtudományi Tanszék

sipocz@gmail.com